

Article Info/Makale Bilgisi

√Received/Geliş: 01.04.2024 √Accepted/Kabul: 26.06.2024

DOI:10.30794/pausbed.1462787

Research Article/Araştırma Makalesi

Çalışır, Y. C. ve Gökbayrak, Ş. (2024). "Gelir Eşitsizliğinin Azaltılmasında Sosyal Koruma Harcamalarının Rolü: Avrupa Ülkelerinden Kanıtlar", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 63, ss. 331-350.

GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN AZALTILMASINDA SOSYAL KORUMA HARCAMALARININ ROLÜ: AVRUPA ÜLKELERİNDEN KANITLAR*

Yusuf Can ÇALIŞIR**, Şenay GÖKBAYRAK***

Öz

Toplumsal huzur ve barış açısından ortaya çıkardığı potansiyel sorunlar nedeniyle gelir eşitsizliği çağımızın en önemli toplumsal sorunlarından biridir. Bu çalışma, artan gelir eşitsizliği sorununun çözümünde sosyal koruma programlarının etkinliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda sosyal koruma harcamalarının kümülatif ve fonksiyonel düzeyde gelir eşitsizliğini azaltmada ne derece etkili olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Farklı harcama bileşenlerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi 2005-2017 yılları arasında Avrupa ülkeleri üzerinden analiz edilmiştir. Sonuçlar kamu harcamalarının ve toplam sosyal koruma harcamalarının bir bütün olarak gelir eşitsizliğinin azaltılmasına daha fazla katkıda bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca, yaşlılık, malullük, aile yardımları, işsizlik ve konut harcamaları gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkindir.

Anahtar kelimeler: Kamu harcamaları, Sosyal koruma harcamaları, Sosyal koruma, Gelir eşitsizliği.

THE ROLE OF SOCIAL PROTECTION EXPENDITURES IN REDUCING INCOME INEQUALITY: EVIDENCE FROM EUROPEAN COUNTRIES

Abstract

Income inequality is one of the most important social problems of our time due to the potential problems it poses for social peace and well-being. This study aims to measure the effectiveness of social protection programs in solving the problem of increasing income inequality. In this context, the extent to which social protection expenditures are effective in reducing income inequality at the cumulative and functional level is tried to be determined. The impact of different expenditure components on income inequality was analyzed for European countries between 2005 and 2017. The results show that public expenditures and total social protection expenditures as a whole contribute more to reducing income inequality. Moreover, expenditures on old age, disability, family benefits, unemployment, and housing are effective in reducing income inequality.

Keywords: Public expenditures, Social protection expenditures, Social protection, Income inequality.

*Bu makale, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında tamamlanan "Sosyal Koruma Harcamalarının Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerine Yönelik Ampirik Bir Değerlendirme" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Ayaş Meslek Yüksekokulu, Sosyal Güvenlik Programı, ANKARA.

e-posta: yusufcan_calisir@hotmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-5715-7269>)

***Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, ANKARA.

e-posta: senay.gokbayrak@politics.ankara.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-3833-7034>)

GİRİŞ

Çağdaş bağlamda belirsizlik ve güvencesizlik, insanların varlığını önemli ölçüde şekillendirmektedir. Bu koşullar altında bireyler, geçim araçlarına bağlı olarak gelir eşitsizliği üzerinde doğrudan ve/veya dolaylı bir etkiye yol açan çeşitli sosyal tehlikelere maruz kalabilmektedir. Bu çıkmazın içsel bir sonucu olarak, sosyal yaşamda tam eşitliğin elde edilmesi ütopyik bir özlemi yansıtmaktadır. Artan gelir eşitsizliğinin sosyal uyumsuzluk riskini beraberinde getirmesi göz önüne alındığında, bu durum günümüzün en önemli toplumsal sorunlarından biri olarak değerlendirilebilir. Gelir eşitsizliği, doğası gereği hem mutlak hem de göreceli çeşitli faktörlerin yakınsaması nedeniyle karmaşık bir toplumsal sorunu ifade etmektedir.

İnsan haklarını ayrıcalıklara, kamusal malları piyasadan alınıp satılabilen metalara, ekonomik ve sosyal politikaları ise ekonomik açıdan güçlü olanların lehine ve siyasi gücün çıkarlarına hizmet etmeye dönüştüren bir süreç gelir eşitsizliğine dayalı çok boyutlu sosyal sorunlara yol açmaktadır. Bu durum, toplumsal huzur ve barışı tehdit eden sosyal kutuplaşmaya neden olmaktadır. Bununla birlikte ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre sosyal kutuplaşmanın deneyimleniş biçimleri farklılaşmaktadır. Yine de, küresel düzlemde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında; ulusal düzeyde ise nüfusun en varlıklı kesimleri ile yoksul gelir grupları arasında ortaya çıkan yaşam koşulları arasındaki açık hızla büyümektedir.

Sosyal politika uygulamaları, mevcut eşitsizliklerin azaltılmasında ve sosyal adaletin oluşturulmasında çok önemli bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan sosyal koruma, özellikle gelir eşitsizliği sorunuyla mücadelede etkisi ön plana çıkan bir sosyal politika aracı olarak kabul edilmektedir (UNDP, 2016). Bu çalışmanın temel çıkış noktası, artan gelir eşitsizliği sorunu karşısında, uygulanan sosyal koruma programlarının etkinliğinin açığa çıkarılmasına dayanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, sosyal koruma harcamalarının kümülatif ve fonksiyonel olarak gelir eşitsizliğini azaltma noktasında ne derece etkili olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

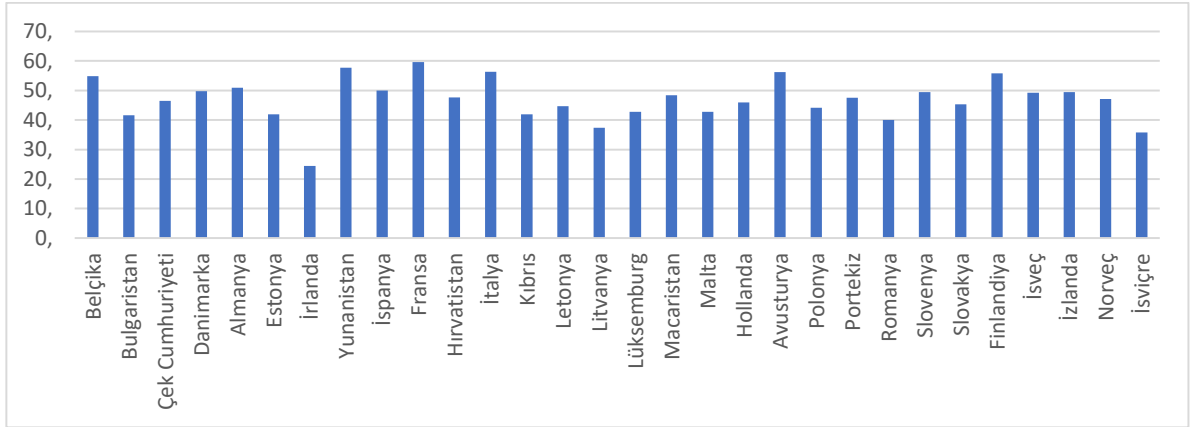
Gelir eşitsizliğinin çok boyutlu doğası, sosyal koruma harcamalarının ve diğer kamu harcamalarının bir bütün olarak gelir eşitsizliğini azaltmadaki etkinliğinin değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, sosyal koruma harcamalarının sadece fonksiyonel olarak gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi değil, bir bütün olarak sosyal koruma harcamalarını da içine alacak şekilde kamu harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi de ampirik olarak analiz edilerek ilgili literatüre katkı sağlamak istenmektedir. Bu bağlamda ampirik analizimiz, 2005-2017 yılları arasında Avrupa ülkelerinde; toplam kamu ve sosyal koruma harcamalarının ve aynı zamanda fonksiyonel olarak her bir sosyal koruma harcamasının gelir eşitsizliğini nasıl ve ne yönde etkilediğine odaklanmaktadır. Bu etkiler, çeşitli açıklayıcı değişkenlerin analize dahil edildiği, farklı ekonometrik modeller üzerinden gerçekleştirilen doğrusal panel veri analizi yoluyla değerlendirilmiştir.

Çalışmanın izleyen bölümleri şu şekilde yapılandırılmıştır: İlk olarak Avrupa ülkelerindeki kamu harcamalarının genel görünümüne ve bu kapsamda toplam sosyal koruma harcamaları ve fonksiyonel sosyal koruma harcamalarının dağılımına yer verilmiştir. İkinci olarak, gelir eşitsizliğinin belirleyicileri literatüre dayalı olarak incelenmiştir. Üçüncü olarak, gelir eşitsizliği ile sosyal koruma harcamaları arasındaki ilişkiye yönelik ampirik literatür özeti sunulmuştur. Ardından ise, benimsenen yöntem ve bu doğrultuda ulaşılan bulguları yansıtan model tahmin sonuçları açıklanmıştır. Son olarak, tartışma kısmında bulguların anlamı literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

1. AVRUPA ÜLKELERİNDE KAMU HARCAMALARININ GÖRÜNÜMÜ

Kamu harcamaları, yönetim organları tarafından belirlenen toplumsal ve ekonomik hedeflere ulaşmak için gerekli olan emtia ve hizmetlerin edinilmesine ve/veya tedarikine imkan tanımaktadır. Bu nedenle, kamu harcamaları, kamu malları ve hizmetlerinin üretimi ile ilgili olarak devlet tarafından üstlenilen ödemelerin tamamını kapsamaktadır. Kamu harcamalarının hedefleri, sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin yanı sıra devletin niteliğine ve mevcut koşullarına göre değişmektedir. Bununla birlikte, kamu harcamaları; özel sektörün yeteneklerinin ötesinde mal ve hizmet üretimi, emek verimliliğini artırmak için eğitim ve öğretime yönelik iyileştirmelerin sağlanması, destek gerektiren endüstrilere mali yardım sunulması, gelirin yeniden dağılımına katkı ve sosyal refahın teşvik edilmesi dahil olmak üzere birçok ortak amacı içermektedir.

Kamu harcamaları, uluslararası düzeyde kamu sektörünün büyüklüğünü yansıtan önemli bir ölçüttür. Ülkeler arasındaki kamu harcamalarındaki belirgin farklılıklar, kamusal mal ve hizmetlerin sağlanması ile sosyal koruma politikalarına yönelik benimsenen anlayışın çeşitliliğini göstermektedir. 2021 yılı verilerine göre Avrupa ülkelerinde toplam kamu harcamaları, GSYİH'nin ortalama olarak %51,5'ini oluşturmaktadır. Bir önceki yıla kıyasla bir düşüş (%52,8) söz konusu olsa da, genel olarak GSYİH'deki artışların bir sonucu olarak toplam kamu harcamalarında bir artış yaşandığına tanık olunmaktadır. Diğer yandan kamu harcamalarının ekonomik fonksiyonlarına göre dağılımına bakıldığında ise, sosyal koruma harcamalarının toplam kamu harcamaları içerisinde en fazla payı olan harcama kalemi olduğu görülmektedir. Bu durum, hükümetlerin zorunlu ödemelerle finanse edilen gelir ve serveti yeniden dağıtmaya yönelik temel işlevinin ön plana çıktığını göstermektedir. 2021 yılında, Avrupa ülkelerinde 2.983 milyar Avro (bir önceki yıla kıyasla 41 milyar Avro artış) sosyal koruma harcaması gerçekleştirilmiştir ve bu harcama GSYİH'nin %20,5'ine denk düşmektedir. Toplam kamu harcamaları içerisinde ikinci önemli pay ise sağlık harcamalarına (%8,1) aittir. Bunu sırasıyla; ekonomik faaliyetler (%6,3); genel kamu hizmetleri (%6); eğitim (%4,8); kamu düzeni ve güvenliği (%1,7); savunma (%1,3); rekreasyon, kültür ve din (%1,2); çevresel koruma (%0,8) ve konut ve toplumsal olanaklar (%0,6) takip etmektedir.

Şekil 1: Toplam Kamu Harcamaları (% GSYİH, 2021)

Kaynak: Eurostat, (2023).

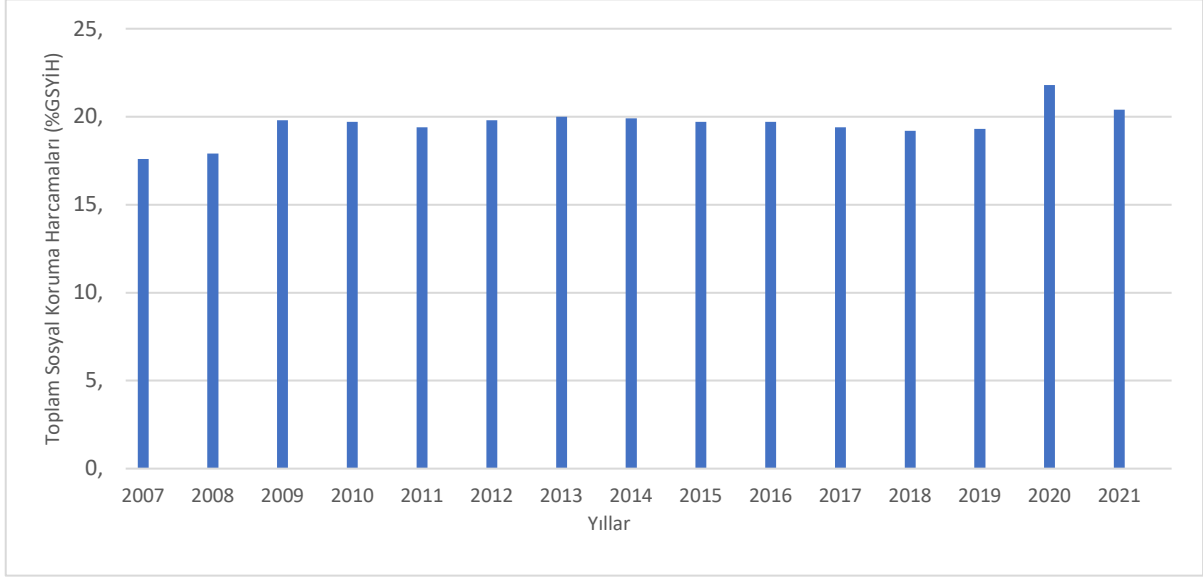
Şekil 1'de toplam kamu harcamalarının Avrupa ülkelerindeki görünümüne yer verilmiştir. 2021 yılında GSYİH'ye oranla en yüksek kamu harcaması Fransa'da (%59,6) gerçekleşmiştir. Yunanistan (%57,7), Avusturya (%56,2), Finlandiya (%55,8), Belçika (%54,9) ve İtalya (%56,3) ise yüksek kamu harcaması gerçekleştiren ülkeler arasında yer almaktadır. Buna karşın; İrlanda (%24,4), İsviçre (%35,8), Litvanya (%37,4), Romanya (%40) ve Bulgaristan (%41,6) ise en düşük seviyelerde kamu harcaması gerçekleştiren ülkeler arasındadır.

Genel olarak bakıldığında, 20.yüzyılın başlarından günümüze kadar, hükümetlerin sosyal koruma ve sağlık gibi alanlara daha fazla kaynak ayırmaya başlamasıyla birlikte kamu harcamaları önemli ölçüde artmıştır. Günümüzde Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen kamu harcamaları içerisinde sosyal koruma ve sağlık harcamaları ön plana çıkmaktadır. Toplumların refah seviyesini arttırmayı amaçlayan bu harcamalar, önemli sosyal harcama alanları arasında yer almaktadır. Diğer yandan Avrupa genelinde sosyal koruma harcamalarının ana eğilimleri ve bu alandaki yapıya dair bir perspektif oluşturması için izleyen kısımda sosyal koruma harcamalarının Avrupa'daki dağılımına dair genel bir görünümüne yer verilecektir.

1.1. Avrupa Ülkelerinde Sosyal Koruma Harcamalarının Dağılımı

Devletin mali akışları kontrol etmesine dayalı olarak yapılan harcamalar, kamusal sosyal koruma harcamaları kapsamında yer almaktadır. Bu çerçevede kamusal sosyal koruma harcamalarından elde edilen faydalar (aynı ve nakdi), uygulamada haneler arasında yeniden dağılımı ve/veya zorunlu katılımı içermektedir. Bu doğrultuda ilk olarak, Avrupa ülkelerinde sosyal koruma harcamalarının genel görünümüne, ardından ise fonksiyonel düzeyde sosyal koruma harcamalarının toplam sosyal koruma harcamaları içerisindeki payına ilişkin açıklamalara yer

verilmiştir. Şekil 2’de Avrupa ülkelerinde toplam sosyal koruma harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranının yıllar içerisindeki seyri yer almaktadır.

Şekil 2: Sosyal Koruma Harcamalarının Toplam Payı (% GSYİH)

Kaynak: Eurostat, (2023).

Avrupa ülkelerinde sosyal koruma harcamaları açık ara en önemli kamu harcama bileşenidir. 2021 yılında sosyal koruma harcamaları 2.983 milyar Avro olarak gerçekleşmiştir ve bu oran GSYİH'nin %20,5'ine ve toplam harcamaların %39,9'una karşılık gelmektedir. 1995 ile 2021 arasındaki dönemde, sosyal koruma harcamalarının GSYİH'ye oranında %6,1 bir artış yaşanmıştır. Sosyal koruma harcamalarındaki en güçlü yıllık artışlar 2009 (%1,9) ve 2020 (%2,6) yılında yaşanmıştır. Bu durum her iki dönemde de GSYİH'deki düşüşlerin ve sırasıyla finansal krizin ve COVID-19 salgının etkilerini hafifletmek için sosyal korumaya yönelik toplam harcamalardaki artışın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan sosyal koruma harcama oranlarının GSYİH'ye oranı ülkesel bazda farklılık göstermektedir. AB üye devletleri arasında sosyal koruma harcamalarının GSYİH'ye oranı %8,7 (İrlanda) ile %24,8 (Fransa) arasında değişkenlik göstermektedir. GSYİH'nin en az %20'sini sosyal koruma harcamalarına ayıran ülkeler arasında; Fransa (%24,8), Finlandiya (%24,6), İtalya (%23,4), Avusturya (%21,9), Danimarka (%21,1), Belçika (%21), Almanya (%20,9), Yunanistan ve İspanya (%20,6) yer almaktadır. Buna karşın; İrlanda (%8,7), Malta (%11), Kıbrıs (%12,5), Macaristan (%13,1), Romanya (%13,3), Bulgaristan (%13,4), Estonya (%13,5), Çek Cumhuriyeti (%13,6) ve Letonya (%13,8) ise en az sosyal koruma harcaması gerçekleştiren ülkeler arasında yer almaktadır.

Sosyal koruma harcamalarının GSYİH'ye oranları, uluslararası perspektifte refah sistemlerinin büyüklüğünü değerlendirmek için tek bir gösterge olmasa da, karşılaştırmalı analizler için faydalı bir başlangıç noktası sunmaktadır. Bunun yanı sıra, ülkeler arasındaki sosyal çabalara yönelik bütüncül bir bakış açısı geliştirebilmek için sosyal koruma harcamaları bağlamında öne çıkan farklı sosyal politika alanlarının da değerlendirilmesinde fayda vardır. Bu bağlamda Tablo 1'de farklı harcama bileşenleri ekseninde gerçekleştirilen harcamaların AB ülkelerindeki görünümüne yer verilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Koruma Harcamalarının Fonksiyonel Dağılımı (2021; %GSYİH)

Ülkeler	Hastalık/Sağlık Bakımı	Malullük	Yaşlılık	Dul ve Yetim Aylığı	Aile ve Çocuk	İşsizlik	Konut	Sosyal Dışlanma
Belçika	8,2	2,6	11,3	1,6	2,1	1,9	0,2	0,7
Bulgaristan	5,3	1,6	8,1	0,9	1,6	0,5	0,0	0,3
Çek Cumhuriyeti	7,5	1,2	8,7	0,6	1,8	1,1	0,1	0,2
Danimarka	6,9	4,9	11,2	0,2	3,2	1,2	0,6	1,2
Almanya	10,0	2,2	10,9	1,7	3,6	1,5	0,5	0,2
Estonya	5,1	1,9	6,9	0,0	2,2	0,9	0,1	0,1
İrlanda	5,4	0,7	3,7	0,3	1,1	1,4	0,5	0,1
Yunanistan	6,0	1,1	14,0	2,7	1,4	1,0	0,2	0,4
İspanya	8,0	1,7	10,8	2,5	1,5	2,5	0,1	0,4
Fransa	10,3	2,0	12,8	1,6	2,2	2,4	0,6	1,4
İtalya	7,1	1,6	14,6	2,6	1,2	2,0	0,0	1,6
Kıbrıs	6,0	0,7	8,7	1,3	1,0	2,5	0,4	1,1
Letonya	6,3	1,5	7,6	0,3	2,1	1,1	0,1	0,1
Litvanya	5,5	1,4	6,6	0,4	2,0	1,8	0,1	0,3
Lüksemburg	5,8	2,5	7,2	1,4	3,2	0,9	0,1	0,5
Macaristan	5,6	0,9	7,4	0,7	1,8	0,4	0,4	0,2
Malta	5,8	0,6	6,5	1,1	0,9	2,4	0,1	0,3
Hollanda	10,0	2,4	10,6	0,9	1,3	0,7	0,5	1,5
Avusturya	8,8	1,8	13,8	1,6	2,7	3,0	0,1	0,6
Polonya	5,8	1,1	9,9	1,5	3,4	0,4	0,0	0,3
Portekiz	7,1	1,7	11,8	1,9	1,3	1,5	0,0	0,2
Romanya	4,4	0,8	8,2	0,7	1,9	0,1	0,0	0,1
Slovenya	8,5	1,2	9,5	1,2	1,9	1,7	0,0	0,8
Slovakya	6,1	1,4	7,7	0,8	1,9	0,8	0,0	0,2
Finlandiya	7,1	2,8	13,0	0,7	3,1	2,0	0,9	1,0
İsveç	8,0	2,4	12,0	0,2	2,8	1,0	0,4	0,5
Norveç	7,8	4,4	8,1	0,6	2,9	2,5	0,4	1,0
İsviçre	8,7	4,1	9,6	0,2	2,9	0,9	0,1	0,5

Kaynak: Eurostat, (2023).

2021 yılında gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının fonksiyonel dağılımı incelendiğinde, Avrupa ülkeleri genelinde sosyal koruma harcamaları arasındaki en büyük payın yaşlılık harcamalarına (genel olarak emeklilik ödemeleri) ait olduğu görülmektedir. İkinci en büyük grup olan hastalık/sağlık bakımı ise, sosyal sigorta planları doğrultusunda nakdi veya aynı ödemeleri temsil etmektedir. Diğer yandan aile ve çocuk (GSYİH'nin %1,5'i), işsizlik (GSYİH'nin %1,7'si) ve dul ve yetimler (GSYİH'nin %1,5'i) diğer öne çıkan harcama kategorileri arasında yer almaktadır. Sosyal koruma harcamalarının fonksiyonel dağılımı içerisinde en büyük kalemi oluşturan yaşlılık harcamaları bağlamında ülkeler arasında bir karşılaştırma yapıldığında ise, en düşük yaşlılık harcamasına sahip olan ülkenin İrlanda (%3,7) olduğu anlaşılmaktadır. Bunu sırasıyla; Malta (%6,5), Litvanya (%6,6), Estonya (%6,9) ve Lüksemburg (%7,2) izlemektedir. Buna karşılık, yaşlılık harcamaları içerisindeki en büyük pay %14,6 ile İtalya'ya aittir. Yunanistan (%14), Avusturya (%13,8), Finlandiya (%13) ve Fransa (%12,8) ise, en fazla yaşlılık

harcamasına sahip ilk beş ülke içerisinde yer almaktadır. Genel olarak ülkelerin demografik yapıları, emeklilik sistemleri ve sosyal politikaları arasındaki farklılık bu durumun oluşmasında etkindir. Örneğin İtalya, Avrupa'nın en yaşlı nüfusuna sahip ülkelerinden biridir. 2021 yılında 65 yaş ve üzeri nüfus oranı %23,6'dır. Bu oran AB ortalamasının (%20,1) üzerindedir. Doğal olarak yaşlı nüfus oranının yüksek olması, emeklilik sistemi üzerinde daha fazla yük oluşturmaktadır.

AB'de sağlık hizmetlerinin finansmanına en fazla pay ayıran ülke ise Fransa (%10,3)'dür. Buna karşılık sağlık hizmetlerine en az pay ayıran ülkeler arasında; Romanya (%4,4) ve Estonya (%5,1) yer almaktadır. AB'de sağlık hizmetlerine yapılan harcamalardaki farklılıklar, ülkelerin sağlık sistemleri, ekonomik durumları, demografik yapıları ve siyasi öncelikleri gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Fransa, kapsamlı kamu sağlık sistemi, yaşlı nüfusu ve yüksek maliyetli tıbbi teknolojisi nedeniyle en yüksek sağlık harcamalarına sahip ülke konumundadır. Öte yandan Romanya, AB'nin en düşük kişi başına düşen milli gelirine sahip ülkelerinden biridir. Bu durum, sağlık hizmetlerine ayrılan kamu kaynaklarının da sınırlı olmasına neden olmaktadır. Romanya'da yaşlı nüfus oranı Fransa'ya kıyasla oldukça düşüktür (2021'de %16,7). Bu da kronik hastalıkların ve tıbbi ihtiyaçların daha az olmasına ve dolayısıyla daha düşük sağlık harcamalarına yol açmaktadır.

Bir başka harcama kalemi olarak aile ve çocuk harcamaları incelendiğinde, en fazla pay ayıran ülkenin Almanya (%3,6); en az pay ayıran ülkenin ise Malta (%0,9) olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Almanya, cömert aile politikaları, yüksek doğum oranları ve güçlü ekonomisi nedeniyle ailelere daha fazla destek vermektedir. Malta ise sınırlı aile politikaları, düşük doğum oranları ve küçük ekonomisi nedeniyle ailelere daha az destek vermektedir. Diğer yandan işsizlik harcaması kapsamında ise Avusturya (%3) en çok harcama yapan ülke iken, Romanya (%0,1) en az harcama yapan ülkedir. Avusturya, AB ortalamasının üzerinde bir işsizlik oranına sahiptir (2021'de %6,6). Bu durum, daha fazla sayıda kişinin işsizlik sigortası ve diğer işsizlik yardımlarına ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Romanya ise, AB'nin en düşük işsizlik oranlarından birine sahiptir (2021'de %3,6). Bu noktada temel olarak ülkelerin işsizlik oranları, işgücü piyasası politikaları, sosyal yardım sistemleri ve ekonomik durumları gibi faktörler belirleyici olmaktadır.

Sosyal koruma harcamalarının oranı, son yıllarda küresel düzlemde önemli ölçüde artan gelir eşitsizliğinin azaltılması açısından büyük öneme sahip bulunmaktadır. Sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğini ne şekilde etkilediğini analiz etmeden önceden izleyen bölümde gelir eşitsizliğini kavramsallaştırmak için gelir eşitsizliğini belirleyen değişkenler ilgili literatür kapsamında değerlendirilecektir.

2. GELİR EŞİTSİZLİĞİNİN BELİRLEYİCİLERİ

Teorik ve ampirik bakış açılarının çeşitliliği, gelir eşitsizliğinin belirleyicilerine yönelik kesin kanıtlar sunmayı güçleştirmektedir. Ayrıca, gelir eşitsizliğinin belirleyicileri arasındaki etkileşimler de net bir çıkarım yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu perspektiften değerlendirildiğinde gelir eşitsizliğinin birçok farklı ve birbirleriyle ilişkili faktörlerin bir sonucu olarak gerçekleşen karmaşık bir olgu olduğu kabul edilebilmektedir. Literatürdeki çalışmalardan hareketle gelir eşitsizliğinin belirleyicileri arasında; ekonomik kalkınma düzeyi, ülkelerin dışa açıklık oranı, küreselleşme ve teknolojik gelişim süreci, işgücü piyasasında yaşanan kurumsal değişiklikler ve demografik faktörler gibi değişkenler yer almaktadır (Alcantar-Toledo ve Venieris, 2014; Cosmin, 2012; Gregorini, 2015; Jagielski, Duczmal ve Kutner, 2015; Stiglitz, 2012).

Gelir eşitsizliğinin belirleyicileri arasında ilk olarak eşitsizlik ve ekonomik kalkınma düzeyi arasındaki ilişki ön plana çıkmaktadır. Bu noktada geliştirilen en etkili yaklaşım ise eşitsizliğin ters U şeklinde bir görünümü yansıttığını ileri süren Simon Kuznet'e aittir. Kuznets (1955), ülkelerin ekonomik gelişme aşamalarından geçerken görece eşitlikten eşitsizliğe ve daha fazla eşitliğe doğru bir yol izlediğini ileri sürmektedir. Bu görüşün grafiksel gösterimi olan Kuznets eğrisi ise, kişi başına GSYİH ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi ters U şeklinde açıklamaktadır (Kuznetz, 1955). 1980'li yıllardan önce yapılan kesitsel çalışmalar Kuznetz hipotezinin çoğunlukla doğrulamaktadır. Fakat son dönemlerde gerçekleştirilen analizler Kuznetz hipoteziyle uyumsuzdur (Atkinson,

2015; Barro 2000; Gallup, 2012; Hossain, 2013). Lim ve Sek (2014), Kuznetz hipotezine göre büyüme ve gelir eşitsizliği arasında ters yönlü bir ilişkinin açığa çıktığı yüksek gelirli ülkeler için ekonomik büyüme ve eşitsizlik arasında doğrusal yönlü bir ilişki saptamıştır. Diğer yandan refah hipotezine göre, ekonomik büyümedeki küçük bir artış, emek gelirinin değeri, kişi başına düşen GSYİH ve bireylerin genel refah seviyeleri üzerinde pozitif çarpan etkisi oluşturmaya koşut olarak toplumdaki gelir eşitsizliği düzeyinin azalmasına etkili olmaktadır (Rubin ve Segal, 2015). Buna karşılık ekonomik büyümenin, sermaye gelirlerine emek gelirinden daha fazla duyarlı olması halinde ise gelir eşitsizliği artmaktadır (Kaplan ve Rauh, 2010).

Gelir eşitsizliğini belirleyen bir diğer gösterge dışa açıklık oranıdır. Dışa açıklık oranı rekabet edilebilirliğin teşvik edilmesi ve verimliliğin artırılması bakımından birçok ülkede ekonomik büyümenin dinamosu olarak kabul edilmektedir. Özellikle teknolojik gelişmelerin sağladığı yüksek ticari ve finansal akışlar yaygın olarak gelir eşitsizliğinin tetikleyicisi olarak kabul edilmektedir (Rudra, 2004; Ospina, 2010; Monnin, 2014). Bununla birlikte dışa açıklık oranının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi, ülkeler arasındaki göreceli duruma ve üretim faktörlerinin fiyatına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Dabla-Norris, Kochhar, Suphaphiphat, Ricka ve Tsounta, 2015). Barro (2000), gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklığın gelir eşitsizliğini arttırdığını saptamıştır. Buna karşılık, Dollar ve Kraay (2002), serbest ticaret ve açık ekonomi politikalarının gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Rudra (2004) ise, gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklığın, gelişmiş ülkelere göre gelir dağılımını daha fazla etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, devletin yoksullara yönelik sosyal harcamaları gerçekleştirmemesi halinde, gelişmekte olan ülkelerde artan dışa açıklık, gelir eşitsizliğinin artmasında etkili olmaktadır.

Gelir eşitsizliğini açıklamada ortaya çıkan bir diğer değişken grubu ise küreselleşme ve teknolojik değişimlerdir. Küreselleşmenin rekabet biçimine bağlı olarak düşük ve yüksek ücretli ekonomiler arasında ortaya çıkardığı eşitsizlikler temel bir sorunu temsil etmektedir (Laskowska, 2021). Küreselleşmeye dayalı olarak ortaya çıkan rekabet anlayışı, eğitilmiş ve vasıflı işgücü talebini arttırmaktadır. Buna karşılık daha düşük vasıflı işgücüne olan ihtiyacı ise azaltmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak gelir eşitsizliğinde bir artış yaşanması beklenmektedir. Teknolojik gelişmelerin küreselleşme sürecini desteklemesi ve aynı zamanda küreselleşmeyle birlikte artan rekabet olgusu firmaları yenilik yapmaya zorlamaktadır. Üretim süreçlerinde inovasyona dayalı anlayışın kabul görmesi, işgücü gelir eşitsizliğinin beceriye dayalı olarak kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır (Acemoğlu, 2002). Diğer yandan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelerle birlikte, artan ücret eşitsizliği, niteliğe dayalı teknolojik değişimle karakterize edilmektedir. Bilgi ve teknolojik değişim alanında yaşanan gelişmeler, vasıflı işgücüne duyulan talebi arttırmaktadır (Autor, Levy ve Murnane, 2003; Goldin ve Katz, 2008; Katz ve Margo, 2013; Van Reenen, 2011).

Teknolojik ilerlemeye bağlı olarak yaşanan gelişmeler işgücü piyasasında kurumsal değişikliklerin ve buna bağlı olarak gelir eşitsizliğinin yaşanmasında etkili olmaktadır (Gindelsky, 2018). İşgücü piyasası kurumlarının daha esnek hale gelmesi ekonomik dinamizmi beslemekle birlikte, özellikle düşük vasıflı veya vasıfsız işgücü açısından esneklik uygulamalarının varlığı gelir eşitsizliğini artmaktadır. Değişen yapısal koşullar sonucunda, istihdamın sektörel dağılımının hizmet sektörü lehine genişlemesi, sendikalaşma oranlarında yaşanan düşüşler, emeğin göreceli pazarlık gücünün azalmasına ve ücret eşitsizliğindeki farkın artmasına yol açmaktadır (Calderon ve Chong, 2009; Dabla-Norris vd., 2015; Mergulhao, 2017).

Demografik faktörler gelir eşitsizliğini belirleyen bir diğer değişken grubunu temsil etmektedir. Özellikle yaşlanma olgusu, ekonomiler için temel bir sorun oluşturmaktadır. Nüfusun yapısal özellikleri, örneğin 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının artması gelir eşitsizliğinin şekillenmesinde etkili olmaktadır. 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içindeki payının artması, daha düşük üretkenlik, daha düşük tasarruf oranları ve daha düşük kuşaklar arası gelir dağılımının gerçekleşmesi sonucunu doğurmaktadır (Rudra, 2004; Ospina, 2010). Yaşlanma, toplumların değişen talep yapısı, azalan üretkenlik, devlet için daha düşük vergi geliri, yaşlılar için emeklilik ve sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların artması gibi nedenlerden ötürü bütçe üzerinde daha büyük bir yük oluşturmaktadır (Laskowska, 2021). Bu açıdan yaşlanma sorunu ekonomilerin gelir yapısını olumsuz yönde etkileyen temel bir sorundur. Bu sorun çoğunlukla doğurganlık ve ölüm oranları olmak üzere temel iki demografik

kategori üzerinden şekillenmektedir. Demografik değişim ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki doğurganlık ve ölüm oranları bağlı olarak farklılaşmaktadır. Doğurganlık oranında yaşanan artış ve ölüm oranlarındaki azalmanın gelir eşitsizliğinin artmasında etkili olduğu ileri sürülmektedir (Mierau ve Turnovsky, 2014, s. 32). Bununla birlikte nüfus artış hızının fazla olduğu bölgelerde kişisel gelir payının azalması olasıdır (Rudra, 2004; Ospina, 2010). Nitekim hanehalkı yapısına bağlı olarak da gelir eşitsizliğinin düzeyi değişmektedir. Örneğin artan boşanma oranları ve tek ebeveynli hane yapıları daha yüksek gelir eşitsizliğine yol açmaktadır (Wędrowska ve Muszynska, 2020).

Kentsel nüfusun artışı, orta sınıfın büyümesini destekleyerek daha yüksek işgücü ve istihdam sağlama olanağı sunmaktadır. Kentleşme süreci, işgücünün kırsal bölgelerden kentsel alanlara yönelmesiyle birlikte, düşük ücretli kırsal işlerin önemini azaltarak gelir eşitsizliğini azaltma potansiyeline sahiptir. Bunun yanı sıra kentsel odaklı kalkınma perspektifi, modern çalışma ilişkilerinde yüksek ücretlerin, daha iyi sağlık hizmetleri ve eğitim gibi kurumsal yapıların genişlemesi için zemin oluşturarak gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etki yaratması beklenmektedir (Rudra, 2004; Ospina, 2010). Nitekim gelir eşitsizliğinin belirleyicileri arasında literatürde öne çıkan bir başka değişken işsizlik olgusudur. Checchi ve Garcia-Penalosa (2008) ve Maestri ve Roventini (2012), daha yüksek işsizlik oranının, gelir eşitsizliğini arttırdığını saptamışlardır. Ayala, Carbonell ve Martinez (2001) ise, işsizlerin gelir eşitsizliğinden en çok etkilenen grup olduğunu ve işsizliğin gelir eşitsizliğini arttırdığını ileri sürmektedir.

3. GELİR EŞİTSİZLİĞİ İLE SOSYAL KORUMA HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK AMPİRİK LİTERATÜR ÖZETİ

Kamu harcamaları ve farklı düzeylerde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamaları ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin incelendiği geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak, kullanılan metodolojik yaklaşımlar ile mekânsal ve dönemsel farklılıklar nedeniyle dağınık bir görünüm söz konusudur. Ayrıca kullanılan verilerin doğasına göre değişkenlikler doğal olarak etki düzeylerini farklılaştırmaktadır. Bu gerçeklikten hareketle, gelir eşitsizliğine yönelik etkilerin olumlu ve olumsuz tahmin sonuçlarının saptanmasında nasıl bir yol izlendiğini ayırt etmek önem taşımaktadır. Literatürde genel olarak kümülatif düzeyde ve her bir harcama bileşeninin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini analiz eden çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda benimsenen metodolojik yaklaşıma uygun olarak ilgili literatürdeki çalışmaların sonuçları incelenmiştir.

Farklı düzeylerde gerçekleştirilen harcamaların, gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların önemli bir kısmı, harcamaların gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşmaktadır (Caminada vd., 2019; Cammeraat, 2020; Wang ve Caminada, 2011; d'Agostino, Pieroni ve Procidano, 2016; Dabla-Norris vd., 2015; Doerrenberg ve Peichl, 2014; Goudswaard ve Caminada, 2014; Holzner, 2011; Marrero ve Rodriguez, 2012; Muinelo-Gallo ve Sagales, 2013; Niehues, 2010).

Dabla-Norris, Kochhar, Suphaphiphat, Ricka ve Tsounta, (2015), 1980-2012 yılları arasında ve 100 ülkeyi kapsayan analizlerinde kamu harcamalarının gelir eşitliğine daha fazla katkıda bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre toplam kamu harcamalarında gerçekleşen %1'lik bir artış, gelir eşitsizliğinde %0.6'lık bir azalışa yol açmaktadır (Dabla-Norris vd., 2015). Benzer şekilde, d'Agostino, Pieroni ve Procidano (2016), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyesi ülkelerde gerçekleştirilen refah müdahalelerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Bu analiz sonucunda, kamu harcamalarındaki %1'lik bir artışın gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısını yarım puan azalttığını bulmuşlardır. Doerrenberg ve Peichl (2014) ise, farklı veri tabanlarından elde edilen eşitsizlik ölçülerine (Luxemburg Income Study-LIS, UN World Income Inequality Databases ve University of Texas Inequality Project) dayalı olarak bir analiz gerçekleştirmiştir. Buna göre gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının, LIS veri tabanından elde edilen Gini katsayısı ile ölçülen gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna varmışlardır. Ancak diğer veri tabanlarından sağlanan eşitsizlik ölçütleri ile sosyal koruma harcamaları arasında anlamlı sonuçlar saptanamamıştır. Bu durum farklı veri tabanlarından sağlanan gelir eşitsizliğine ilişkin verilerin karşılaştırılabilir olmadığını yansıtmaktadır (Doerrenberg ve Peichl, 2014).

Martinez-Vazquez (2014), 1970-2009 yılları arasında 150 ülkeyi kapsayan çok değişkenli bir regresyon analizi üzerinden, kamu harcama bileşenlerinin (sosyal koruma, eğitim, sağlık ve konut) gelir dağılımı üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Sosyal koruma harcamaları, eğitim, sağlık ve konut harcamalarını ayrı ayrı değerlendirildiği

analizde; sosyal koruma harcamalarındaki bir puanlık artışın gelir eşitsizliğini 0.14 puan azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre benzer etkiler eğitim, sağlık ve konut harcamaları için de geçerlidir. Goudswaard ve Caminada (2014) göre OECD üyesi ülkelerinin tamamında sosyal koruma sistemleri, gelirin daha eşit dağılımına katkı sağlamaktadır. Ayrıca sosyal koruma harcamaları ile gelir eşitsizliği arasında negatif; sosyal koruma harcamaları ile gelirin yeniden dağılımı arasında ise pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Bununla birlikte, sosyal nitelikli hizmetler için yapılan özel harcamalar ile gelir eşitsizliği veya gelirin yeniden dağılımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Goudswaard ve Caminada, 2014). Goudswaard ve Caminada (2010)'nın, kamu sosyal koruma programlarına karşı, sosyal nitelikli hizmetler için ortaya çıkan özel programların (özel emeklilik ve sağlık programları) gelirin yeniden dağılımı üzerinde etkisini analiz ettikleri bir diğer çalışmalarında ise, kamu sosyal koruma programları ile gelirin yeniden dağılımı arasında güçlü doğrusal yönlü bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık, sosyal nitelikli hizmetlere yönelik özel programların gelirin yeniden dağılımı üzerinde çok daha az etkisi bulunmaktadır. Ortaya çıkan farklılık refahın oluşumu ve dağılımında seçilen öncelikli aktörün (devlet ve/veya piyasa) rolüne göre şekillenmektedir (Goudswaard ve Caminada, 2010).

Literatürde gerçekleştirilen harcamaların gelir eşitsizliği üzerinde olumsuz bir etki yarattığını öne süren çalışmalar da mevcuttur. Örneğin De Mello ve Tiongson (2008), kamusal sosyal koruma harcamalarının genel olarak gelir eşitsizliğini bozucu bir etki yarattığını belirlemiştir. Ancak, bu etkinin verilerin uygunluğuna bağlı olarak 27 ila 56 ülke arasında değişkenlik gösterdiği vurgulanmaktadır. Öte yandan gelir dağılımı eşitsizliğinin en fazla olduğu ülkelerde, bu durumun temel nedeni olarak gelirin yeniden dağılımını sağlamak amacıyla etkili politikalara sahip olma olasılığının daha düşük olması öne sürülmektedir. Bu tip ülkelerde kamusal sosyal koruma harcamalarının gelirin yeniden dağılımından ziyade, daha çok en yoksul gruplara yönelik sınırlı hizmetlere odaklanması, eşitsizliği artıran bir etken olarak da değerlendirilebilir.

Benzer şekilde Brezilya için Clements (1997), kamusal sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan Boustan, Hernan ve Zolt (2010), 1970-2000 yılları arasında Birleşik Devletler'de gelir eşitsizliğinin kamu harcamaları üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Buna göre, gelir eşitsizliğinin artmasına bağlı olarak (zaman ve bölgeler arasında) kamu harcamalarının da arttığı görülmektedir. Gelir eşitsizliği daha yüksek harcamaya neden olmakla birlikte, vergilerle finansman ve harcama programlarının bir bütün olarak gelir dağılımının iyileştirilmesinde etkili olmadığı ileri sürülmektedir.

Kümülatif harcama bileşenlerinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin ayrıştırılmış bir şekilde incelendiği çalışmalarda da her harcama bileşeninin genel olarak gelir dağılımı eşitliğini iyileştirici yönde etkide bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Niehues (2010), AB üyesi ülkelerde 1993-2007 yılları arasında kümülatif olarak gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sosyal koruma harcamaları ayrıştırılarak değerlendirildiğinde ise, sadece işsizlik, yaşlılık aylığı ve maluliyet harcamaları ile gelir eşitsizliği arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Marrero ve Rodriguez (2012), 23 Avrupa ülkesi için 2005 yılına ait verileri kullanarak, sosyal harcamaların farklı bileşenlerinin (toplam sosyal koruma harcaması, işsizlik yardımları, yaşlılık aylığı, çocuk bakımı, maluliyet, sağlık ve sosyal dışlanma harcamaları) gelir eşitsizliği ve fırsat eşitsizliği üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Buna göre tüm harcama bileşenleriyle gelir eşitsizliği arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır.

Wang ve Caminada (2011), Luxemburg Income Study Database (LIS)'e göre; gelir vergisi ve çeşitli sosyal koruma harcamalarının (yaşlılık ve dul/yetim aylığı, aile ve çocuk yardımları, işsizlik ödeneği ve engellilik ödemeleri) gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Buna göre sosyal koruma harcamaları %85; vergiler ise %15 oranında gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olmaktadır. Ayrıca gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olan harcamalar arasında yaşlılık aylığı ve dul/yetim aylığı programları yer almaktadır. Anglo-Sakson ülkelerinde çocuk ve aile yardımlarının; İskandinav ülkelerinde engellilik harcamalarının gelirin yeniden dağılımına etkisinin görece daha yüksek olması ise öne çıkan bir başka bulgudur. İşsizlik harcamalarının gelir eşitsizliği üzerinde olumlu bir etkisi olmasına rağmen, bu etki diğer programlara göre sınırlı kalmaktadır (Wang ve Caminada, 2011: 28-29). Wang, Caminada ve Goudswaard (2012), 28 OECD ülkesi kapsamında sosyal yardımların eşitsizliğin azaltılmasında vergilerden daha etkin olduğunu saptamaktadır. Bununla birlikte analiz sonuçlarına göre, kamu

emeklilik aylıkları gelir eşitsizliğinin azaltılmasında temel rol oynamaktadır. Engellilik ve aile yardımları ise gelir eşitsizliğinin azaltılmasında daha az etkilidir. Benzer doğrultuda Caminada, Goudswaard, Wang ve Wang (2019), 1982-2014 yılları arasında OECD ülkeleri üzerinden hanehalklarına yönelik gerçekleştirilen sosyal transferler ve gelir vergisinin, gelirin yeniden dağılımı üzerindeki etkilerini değerlendirmiştir. Bu kapsamda sosyal transferler ve gelir vergisi düzenlemelerinin gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan analiz sonuçlarına göre, kamu emeklilik aylıkları gelir eşitsizliğinin azaltılmasında önemli ölçüde etkili olmaktadır. Ayrıca sosyal yardım, maluliyet yardımları, aile yardımları ve işsizlik yardımlarına yönelik yapılan harcamalar ile gelir eşitsizliği arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır.

Cammeraat (2020), 1990-2015 yılları arasında 22 AB üyesi ülke üzerinden sosyal koruma harcamalarıyla; yoksulluk, gelir eşitsizliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. İlk olarak toplam sosyal koruma harcamaları ile yoksulluk ve gelir eşitsizliği arasında ters yönlü bir ilişki saptanmıştır. Buna karşın, toplam sosyal koruma harcamalarıyla ekonomik büyüme arasında bir ilişkili olmadığı görülmektedir. Diğer yandan, söz konusu çalışmada fonksiyonel olarak sosyal koruma harcamaları ile yoksulluk, eşitsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki de irdelenmiştir. Buna göre, aile ödenekleri, işsizlik harcaması ve aktif işgücü piyasası programlarına yapılan harcamalarla yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. İkinci olarak fonksiyonel düzeyde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamaları ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki açığa çıkarılmıştır. Bu bağlamda yaşlılık harcamaları, dul ve yetim aylıkları ve aile ödenekleri ile Gini katsayısı arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ayrıca konut ve diğer sosyal koruma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında ise anlamlı doğrusal bir ilişkili bulunmaktadır. Konut ve diğer sosyal koruma harcamaları kapsamında gerçekleşen %1'lik bir artışın üç yıl içinde gayri safi yurt içi hasılda %1.211 puanlık bir artışa yol açtığı görülmektedir.

Benimsenen örneklem, dönem ve yöntemlere göre, ulaşılan sonuçların yönü ve etki düzeyi arasında farklılıkların ortaya çıkması olağan bir durumdur. Örneğin gelir eşitsizliğine yönelik bütüncül bir yaklaşım izleyen çalışmalarda ortak bir yön tayin etmek güçtür. Kümülatif düzeyde gerçekleştirilen harcamaların, gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi arttırıcı/azaltıcı olabilmektedir. Benzer durum tek bir bileşen üzerinden gerçekleştirilen ampirik uygulamalarda da görülmektedir. Bununla birlikte gerçekleştirilen ampirik analizlerde daha ziyade, harcama kalemleri ile gelir eşitsizliği arasında ters yönlü bir ilişkinin varlığı ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla gerçekleştirilen harcama düzeyinin artmasına bağlı olarak, gelir eşitsizliğinin azalması beklenmektedir. Buna karşılık, sosyal korumanın farklı bileşenlerine dayalı olarak gerçekleştirilen analizlerde ise bulgular arasında farklılık bulunmaktadır. Fakat genel olarak bu tip çalışmalarda farklı harcama kalemlerinin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kapsamda öne çıkan ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olan harcamalar arasında; yaşlılık, maluliyet, aile ve çocuk, dul ve yetim aylığı ile işsizler için yapılan harcamalar yer almaktadır (Cammeraat, 2020; Niehus, 2010; Marrero ve Rodriguez, 2012; Wang ve Caminada, 2011). Bu bulgular ışığında, Avrupa ülkelerinde farklı harcama düzeyleri (kamu harcamaları, sosyal koruma harcamaları ve fonksiyonel düzeyde sosyal koruma harcamaları) ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiye yönelik analize izleyen bölümde yer verilmektedir.

4. METODOLOJİ

Bu çalışma, artan gelir eşitsizliği sorununu anlamak için sosyal koruma harcamalarının rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analiz çok boyutlu bir yapıda kurgulanmıştır. Bu bağlamda toplam harcama seviyeleri, alt harcama kalemleri ve literatürde gelir eşitsizliğini etkilediği düşünülen çeşitli açıklayıcı değişkenlerin modellenmesine dair çeşitli analizler yapılmıştır. Aynı zamanda ele alınan birim ve zaman kapsamının görece geniş olması ve gelir eşitsizliği üzerindeki etki için her bir değişken etkisinin ayrı ayrı modellenmesi metodolojik bakımdan önem arz etmektedir.

Literatür taramasında da yer verildiği üzere, sosyal koruma harcamaları ve gelir eşitsizliği ilişkisi alanında farklı özelliklere ve sonuçlara sahip kapsamlı araştırmalar yapılmıştır. Bu nedenle, literatüre uygun olarak nicel bir yaklaşım kullanarak bilginin hem güncellenebileceği hem de üzerine inşa edilebileceği bir yaklaşım benimsenmiştir.

Panel veri kullanımına dayalı gerçekleştirilen analizler sayesinde, yatay kesit ve zaman serisi verileri kullanımının avantajlarına ilave olarak pek çok avantaj sağlanmaktadır (Baltagi, 2008; Hans-Jürgen, Golsch ve Schmidt, 2013; Hsiao, 2014). Panel veri seti, veri setindeki her bir yatay kesit için bir zaman serisi içermektedir. Bu nedenle, sadece tek bir yatay kesit olduğunda nedensel çıkarım yapmak çok zor olduğundan, bir gözlemden daha fazla gözlem kullanılması nedensel çıkarımda kolaylık sağlamaktadır. Bu yolla ekonometrik tahminlerin verimliliğini artırmaktadır. Diğer yandan panel veri kullanımı ampirik çalışmalarda daha gerçekçi hipotezlerin oluşturulması ve dinamik ilişkilerin açıklanmasında kolaylık sağlamaktadır (Wooldridge, 2019:11; Güriş, 2018:11). Buna karşın; veri kısıtlılığı ve zaman serisinin kısa olması, seçicilik sorunları, hata teriminde oluşan sapmalar gibi panel veri kullanımının getirdiği bazı dezavantajlar ve kısıtlılıkları da bulunmaktadır (Baltagi, 2005:7-9).

Tüm bunlar doğrultusunda benimsenen panel veri denklemi aşağıdaki şekildedir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

Buna göre; Y bağımlı değişken, X_k bağımsız değişkenler, α sabit parametre, β eğim parametreleri ve u hata terimidir. i ve t alt indisleri sırasıyla birimleri ve zamanı ifade etmektedir. Panel veri analizinde kullanılacak yöntemler zaman boyutunun yapısına bağlıdır. T sayıda devreye ait gözlemler, yatay kesitte bulunan tüm birimler $i=1,2,3, \dots, N$ için aynı ise bu veriler dengeli veri olarak kabul edilmektedir (Güriş, 2018:5; Yerdelen Tataoğlu, 2020:14).

4.1. Veri Seti ve Değişkenler

Çalışmada, 2005-2017 yılları arasındaki 13 yıllık bir dönem aralığı için aynı zamanda OECD üyesi olan 24 Avrupa ülkesinden oluşan kısa ve dengeli bir panel veri kullanılmıştır. Panel, ülke sayısının dönem sayısından fazla olması nedeniyle kısa, ancak her ülkenin aynı sayıda gözleme sahip olması nedeniyle dengelidir.

Veri seti hazırlanırken, modele dahil edilmek üzere seçilen değişkenlerin her biri için mümkün olduğunca çok yılı kapsayan verilerin toplanması esas alınmıştır. Ancak ülkelere ait birim ve zaman kesit verilerinin yol açtığı kısıt çerçevesinde, ilgili dönem aralığında verileri bulunmayan veya eksik olan Avrupa ülkelerine analizde yer verilmemiştir. Ayrıca analiz sonuçlarının daha anlamlı ve tutarlı olması amacıyla tüm ülkelere¹ ait verilerin ortak olarak yer aldığı 2005-2017 dönem aralığı saptanmıştır.

Gelir eşitsizliğini ölçmek için Atkinson endeksi, Palma oranı ve Theil endeksleri gibi çeşitli ölçütler mevcuttur. Ancak gelir eşitsizliği için en yaygın kullanılan ölçüt Gini katsayısıdır. Ulusal düzeyde uzun dönemli gelir eşitsizliğine ilişkin verilerin kısıtlı olması yürütülen çalışmaların temel sorunudur. Bununla birlikte çalışma kapsamında değerlendirilen ülke ve dönem aralığı bakımından tutarlılık oluşturması amacıyla gelir eşitsizliğinin ölçüsü olarak Gini katsayısına ilişkin veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Dolayısıyla literatürle uyumlu olarak, gelir eşitsizliğini temsilen kurulan modellerin tümünde bağımlı değişken olarak harcanabilir gelir üzerinden elde edilen Gini katsayısı değerleri yer almıştır. Diğer yandan temel bağımsız değişkenler arasında; toplam kamu harcamaları, toplam kamu harcamaları içerisinde yer alan sosyal koruma harcamaları ve fonksiyonel düzeyde yer alan farklı harcama kategorileri yer almaktadır. Ayrıca gerek dışlanmış değişkenlerin yaratabileceği sapmaları en aza indirmek gerekse de modelin açıklayıcı gücünü arttırmak amacıyla açıklayıcı değişkenlere (kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı, nüfus artış oranı, kentleşme oranı, işsizlik oranı ve dışa açıklık) de yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 3'te sunulmaktadır.

1 Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Almanya, Estonya, İrlanda, Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Hollanda, Avusturya, Polonya, Portekiz, Slovenya, Slovakya, Finlandiya, İsveç, Norveç, İsviçre.

Tablo 3:Değişken Tanımları

Değişken Adı	Tanım	Veri Seti	
Bağımlı Değişken	Gini katsayısı	Harcanabilir gelir üzerinden; 0-1 arasında değer almaktadır.	Dünya Bankası
Bağımsız Değişkenler	Toplam Kamu Harcamaları	Kamu harcamalarının büyüklüğünün bir göstergesi olarak GSYİH'nin yüzdesidir.	OECD
	Toplam Sosyal Koruma Harcamaları	GSYİH'nin bir yüzdesi olarak toplam kamu harcamaları içerisinde sosyal korumaya yönelik toplam harcamaları ifade etmektedir.	OECD
	Fonksiyonel Harcama Kategorileri (yaşlılık, dul ve yetim aylığı, malullük, sağlık, aktif işgücü piyasası programları, aile yardımları, konut yardımı ve diğer transferler.)	Kamusal sosyal koruma harcamaları kapsamında sunulan her bir harcama kaleminin GSYİH'ya oranını göstermektedir.	OECD
Açıklayıcı Değişkenler	Kişi Başı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	Satın alma gücü paritesi (SAGP) ile dönüştürülmüş cari uluslararası dolar cinsinden GSYİH için kişi başına düşen değeri ifade etmektedir.	Dünya Bankası
	Kentleşme Oranı	Toplam nüfusa göre kent olarak tanımlanan bir alanda ikamet eden kişi sayısını (%) göstermektedir.	Dünya Bankası
	İşsizlik Oranı	İşsiz ancak çalışmaya hazır olan ve iş arayanların toplam işgücü içindeki payını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
	Dışa Açıklık	GSYİH'nin payı olarak ölçülen mal ve hizmetlerin ihracat ve ithalatının toplamıdır (İhracat+ithalat/ GSYİH).	Dünya Bankası
	65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı	Toplam nüfusun yüzdesi olarak 65 yaş ve üstü nüfusun oranını göstermektedir. Nüfus, yasal statü veya vatandaşlıktan bağımsız olarak tüm sakinleri sayan fiili nüfus tanımına dayanmaktadır.	Dünya Bankası
	Nüfus artış oranı	T yılı için yıllık nüfus artış hızı, yıl ortası nüfusun t-1'den t'ye yüzde olarak ifade edilen üstel büyüme oranıdır. Nüfus, yasal statü veya vatandaşlıktan bağımsız olarak tüm sakinleri sayan fiili nüfus tanımına dayanmaktadır.	Dünya Bankası

4.2. Model Tahmini

Oluşturulan modeller aracılığıyla bağımsız ve açıklayıcı değişkenlerin, her bir modelde bağımlı değişken olarak alınan Gini katsayısını ne oranda ve hangi yönde etkilediği saptanmak istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda 2005-2017 yılları arasında aynı zamanda OECD üyesi olan 24 Avrupa ülkesi için oluşturulan her bir modelin denkleminde aşağıda yer verilmiştir.

$$Gini_{it} = \alpha + \beta_1 Total-Government_{it} + Y_{1it} + Y_{2it} + Y_{3it} + Y_{4it} + Y_{5it} + Y_{6it} + u_{it} \quad (1)$$

$$Gini_{it} = \alpha + \beta_1 Total-Sp_{it} + Y_{1it} + Y_{2it} + Y_{3it} + Y_{4it} + Y_{5it} + Y_{6it} + u_{it} \quad (2)$$

$$Gini_{it} = \alpha + \beta_1 S/H_{it} + \beta_2 D_{it} + \beta_3 Oa_{it} + \beta_4 S_{it} + \beta_5 F/C_{it} + \beta_6 U_{it} + \beta_7 H_{it} + \beta_8 Se_{it} + Y_{1it} + Y_{2it} + Y_{3it} + Y_{4it} + Y_{5it} + Y_{6it} + u_{it} \quad (3)$$

Farklı modellemeler üzerinden gerçekleştirilen analizlerin ilk aşamasında kullanılan verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelenmiş ve bu kapsamda ulaşılan sonuçlar Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
Gini katsayısı	312	30.89551	3.612133	22	39
Total-Government	312	46.17246	7.159731	26.27578	65.10609
Total-Sp	312	22.22998	4.812088	11.079	32.027
yashrc	312	8.361756	2.433932	2.481	14.499
saglıkhrc	312	5.641295	1.47032	2.361	8.864
dul-yetimhrc	312	1.153074	.8025575	.008	2.656
malullukhrc	312	2.53709	.9615435	1.243	5.897
ailehrc	312	2.25712	.8151448	.74	4.089
aıpphrc	312	.6211346	.3753366	.05	2.043
issizlikhrc	312	.9674647	.7817571	0	3.579
konuthrc	312	.2527019	.2451577	0	.895
digerhrc	312	.4447019	.3394882	0	.895
GDP_percapita	312	37.7811	16.83288	2.725	112.308
Pop_65+	312	17.09551	2.424989	10.5	22.5
Pop-Grow	312	.3166667	.7951083	-2.3	2.9
Urban	312	74.39107	11.36726	51.533	97.961
Unemp	312	8.660577	4.54709	2.5	27.5
Open	312	118.3119	62.55801	45.4	408.4

Gerçekleştirilen analizin işleyiş sistematığı kapsamında çeşitli aşamalar takip edilmiştir. Bu anlayışa uygun olarak, kurulan üç farklı modelin hangi panel veri yöntemine göre değerlendirileceği irdelenmiştir. Öncelikle spesifikasyon hatalarının tespiti için hangi spesifikasyon testlerinin kullanılacağı ele alınmıştır. Hausman (1978) spesifikasyon testlerini ekonometrinin en önemli alanlarından biri olarak tanımlamakta ve regresyon modelindeki sabit terimi modellemenin sabit etkiler ve tesadüfi etkiler olmak üzere iki farklı yolunu sunmaktadır (Hausman, 1978). Bu bağlamda kurulan modellerde birim ve/veya zaman etkinin varlığından hareketle sabit veya tesadüfi etkiler modelinin hangisinin kullanılacağına karar verebilmek amacıyla Hausman Testi uygulanmıştır. Hausman Testi sonuçlarına göre, “parametreler arasındaki fark sistematik değildir” şeklindeki H_0 hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla tesadüfi etkiler tahmincisinin geçersiz olduğu ve sabit etkiler tahmincisinin geçerli olduğu saptanmıştır (p değeri <0.05).

Bununla birlikte izlenen yöntemsel akış dahilinde istatistiksel çıkarım prosedürlerini iyileştirmek için, oluşturulan modellerin altında yatan varsayımların uygunluğunu sağlamak önem arz etmektedir. Diğer bir anlatımla panel veri analizinin uygulanmasında kullanılan veri setinin özelliğine göre; birimler arası korelasyon (yatay kesit bağımlılığı), otokorelasyon ve değişen varyans (heteroskedasite) problemlerinin olmadığı varsayımları yer almaktadır. Panel veri analizinde bu varsayımlardan bir ya da birkaçının sağlanmaması tahmin edicilerin etkinlik özelliklerini kaybetmelerine ve standart hataların sapmalı tahmin edilmesine yol açmaktadır. Bu nedenle model belirlendikten sonra, bu varsayımların geçerli olup olmadığının istatistiksel olarak test edilmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilecek testler sonucunda, varsayımlarda bir sapma olması halinde düzeltme işleminin uygulanması, diğer bir ifadeyle sapmanın tahmin edicilerde ortaya çıkardığı olumsuz sonuçların etkilerinin giderilmesi gerekmektedir.

Hausman Testi’nden elde edilen sonuçlara göre, tüm modellerde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon varsayımları sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerine uygun olarak, literatürde öne çıkan testler aracılığıyla sınanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak sabit etkiler panel veri modellerinde (Model I ve Model II) değişen varyans sorunu olup olmadığının sınanması için Değiştirilmiş Walt Testi uygulanmıştır. “Birimlere göre değişen varyans yoktur” şeklinde kurulan H_0 hipotezi her iki model için reddedilmiştir ($p<0.05$). Dolayısıyla birimlere göre değişen varyans sorunu olduğu saptanmıştır. İkinci olarak sabit etkili panel veri modellerinde

otokorelasyonun olup olmadığı Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Buna göre her iki test sonucunda elde edilen değerlerin 2'den küçük olması nedeniyle otokorelasyonun var olduğu anlaşılmıştır. Üçüncü olarak birimler arası korelasyonun varlığını sınamak amacıyla Pesaran CD Testi gerçekleştirilmiştir. Buna göre Pesaran testi sonuçlarına göre, "yatay kesit bağımlılığı yoktur" şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilmiştir ($p < 0.05$). Dolayısıyla oluşturulan modeller için birimler arasında korelasyonun olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan tesadüfi etkiler panel veri modelinde (Model III), değişen varyansın varlığını sınamak için Levene (1960), Brown ve Forsythe (1974) testleri (H_0 hipotezi ret); otokorelasyonun varlığını sınamak için, Bhargava, Franzini ve Narendranathan tarafından önerilen Durbin-Watson ve Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez Testleri (kritik değer < 2) ve birimler arası korelasyon olup olmadığını saptamak amacıyla Pesaran CD Testi (H_0 hipotezi ret) gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen test sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur. Nitekim, söz konusu durumların varlığına koşut olarak, daha tutarlı ve güvenilir sonuçlara ulaşabilmek amacıyla analizin son aşamasında Driscoll-Kraay Tahmincisi üzerinden model tahmini gerçekleştirilmiştir.

Tablo 5: Tüm Örnekleme Ait Spesifikasyon Testleri

		Test İstatistiği	p-value
Model I	Hausman Testi	15.76	0.0274
	Değiştirilmiş Wald Testi	2580.78	0.0000
	Durbin-Watson Testi	.90550115	
	Baltagi-Wu LBI Testi	1.2836174	
	Pesaran CD Testi	24.235	0.0000
Model II	Hausman Testi	21.12	0.0017
	Değiştirilmiş Wald Testi	883.41	0.0000
	Durbin-Watson Testi	.498647	
	Baltagi-Wu LBI Testi	.7107676	
	Pesaran CD Testi	12.580	0.0000
Model III	Hausman Testi	19.07	0.1623
	Levene, Brown Forsythe'nin Testi	W0=3.5498369 W50=2.4607376 W10=3.2399472	Pr>F=0.00000025 Pr>F=0.00031198 Pr>F=0.00000198
	Durbin-Watson Testi	1.1402782	
	Baltagi-Wu LBI Testi	1.3918054	
	Pesaran CD Testi	5.296	0.0000

5. BULGULAR

Değerlendirilen modellerde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyondan en az birinin varlığı halinde ya parametre tahminlerine dokunulmadan standart hatalar düzeltilmeli (dirençli standart hatalar kullanılmalı) ya da uygun yöntemler aracılığıyla model tahminleri analiz edilmelidir. Daha önce değerlendirilen çeşitli testler sonucunda, değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun varlığının saptanması nedeniyle dirençli tahminciler kullanılarak oluşturulan modellerin etkinliği ve güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ise Driscoll ve Kraay (1998) tahmincisinden faydalanılmıştır. Driscoll-Kraay tahmincisi aracılığıyla toplam düzeyde ve fonksiyonel olarak gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisine yönelik elde edilen nihai bulgulara Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6: Model Sonuçları

Gini Katsayısı	Model I			Model II			Model III		
	Katsayı	Standart Sapma	p-değeri	Katsayı	Standart Sapma	p-değeri	Katsayı	Standart Sapma	p-değeri
Değişken									
Total-Government	-.2416826	.0270754	0.000	-	-	-	-	-	-
Total-Sp	-	-	-	-.1520806	.0512436	0.012	-	-	-
yashrc	-	-	-	-	-	-	-5247338	.1390592	0.0000
saglikhrc	-	-	-	-	-	-	.3462142	.1223852	0.015
dul-yetimhrc	-	-	-	-	-	-	-.0178181	.4549129	0.969
malulukhrc	-	-	-	-	-	-	-.2719003	.153139	0.010
ailehrc	-	-	-	-	-	-	-1.439036	.3651961	0.002
aiphrc	-	-	-	-	-	-	1.435142	.4880035	0.012
issizlikhrc	-	-	-	-	-	-	-1.473045	.222384	0.025
konuthrc	-	-	-	-	-	-	-1.970765	.6428725	0.010
digerhrc	-	-	-	-	-	-	.3689447	.7789111	0.644
GDP_percapita	.0263486	.0118881	0.027	.0253204	.0157499	0.134	.0178528	.0109264	0.128
Pop_65+	.2969499	.0878441	0.222	-.0060683	.1214426	0.961	.0298406	.0857472	0.734
Pop-Grow	.2355089	.1593823	0.165	.3627472	.1684852	0.042	.3537003	.1598695	0.047
Urban	.0968846	.1364418	0.491	.0714945	.1447658	0.630	-.0013192	.0781364	0.987
Unemp	.1514451	.0573832	0.022	.1720511	.0575031	0.011	.204071	.0613945	0.006
Open	-.0144931	.0064227	0.025	-.0163103	.0066168	0.014	-.011294	.005833	0.037
Gözlem		312			312			312	
R2		0.4071			0.3150			0.1878	

Panel veri sabit ve tesadüfi etkiler yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre, toplam kamu harcamalarının, toplam sosyal koruma harcamalarının ve farklı düzeylerde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre oluşturulan ilk model kapsamında temel bağımsız değişken olarak toplam kamu harcamalarının olasılık değeri, hata payından ($prob < 0.05$) küçüktür. Dolayısıyla toplam kamu harcamaları gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Söz konusu parametrenin katsayısı ise negatiftir. Toplam kamu harcamalarında gerçekleşen artış, bu anlamda gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olmaktadır. Diğer bir anlatımla, toplam kamu harcamaları kapsamında gerçekleşen %1'lik bir artış, Gini katsayısını % .2416826 kadar azaltmaktadır.

Modelde yer alan açıklayıcı değişkenler açısından analiz sonuçları incelendiğinde, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı, nüfus artış hızının ve kentleşme oranının olasılık değerlerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Model I kapsamında 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı, nüfus artış hızı ve kentleşme oranının gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmadığı saptanmıştır. Diğer yandan kişi başı gayri safi yurt içi hasıla, işsizlik oranı ve dışa açıklık oranını ise gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmaktadır. Fakat bu etkinin yönü farklılık göstermektedir. Kişi başı gayri safi yurt içi hasıla ve işsizlik oranının katsayısı pozitif; dışa açıklık oranının katsayısı ise negatiftir. Bu doğrultuda dışa açıklık oranında gerçekleşen %1'lik bir artış sırasıyla Gini katsayısını % .0144931 kadar azaltmaktadır. Öte yandan kişi başı gayri safi yurt içi hasıla ve işsizlik oranında gerçekleşen %1'lik bir artış ise sırasıyla Gini katsayısını % .0263486 ve % .1514451 kadar arttırmaktadır.

Toplam sosyal koruma harcamalarının temel bağımsız değişken olarak kullanıldığı Model II kapsamında ulaşılan sonuçlar incelendiğinde, toplam sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etki yarattığı görülmektedir. Bu kapsamda toplam sosyal koruma harcamalarında gerçekleşen %1'lik bir artışın Gini katsayısını % .1520806 kadar azaltmaktadır. Modele dahil edilen açıklayıcı değişkenler içerisinde kişi başı gayri safi yurt içi hasıla, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ve kentleşme oranı gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Buna karşılık, nüfus artış hızı, işsizlik oranı ve dışa açıklık oranı ise gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmaktadır. Fakat sadece dışa açıklık oranında meydana gelen artış gelir eşitsizliğini (.0163103) azaltmaktadır. Nüfus artış hızı ve işsizlik oranında yaşanan artışlar ise gelir eşitsizliğini (.3627472 ve .1720511) arttırmaktadır.

Son olarak fonksiyonel düzeyde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin incelendiği Model III sonuçlarına göre; dul ve yetim aylığı ve diğer harcama kalemlerine ait olasılık değerleri istatistiksel olarak anlamsızdır ve bu nedenle gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etki saptanamamıştır. Buna karşın yaşlılık, sağlık, malullük, aile yardımları, aktif işgücü piyasası programları, işsizlik ve konut harcamaları gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmaktadır. Görüleceği üzere yaşlılık, malullük, aile yardımları, işsizlik ve konut harcamaları değişkenlerinin katsayısı negatiftir. Söz konusu parametrelerde gerçekleşen artışlar, gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkilidir. Bu etki, yaşlılık harcaması için % .5247338; malullük harcaması için % .2719003; aile yardımları için % 1.439036; işsizlik harcaması için % .1473045 ve konut harcaması için % 1.970765 kadardır. Diğer taraftan modele dahil edilen açıklayıcı değişkenler içerisinde nüfus artış hızı, işsizlik oranı ve dışa açıklık oranı gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı bir etki yaratmakla birlikte, sadece dışa açıklık oranının katsayısı negatiftir. Dolayısıyla dışa açıklık oranında meydana gelen artış, gelir eşitsizliğinin (.011294) azalmasında etkili olmaktadır.

6. TARTIŞMA

2005-2017 yılları arasındaki dönem için 24 Avrupa ülkesine yönelik gerçekleştirilen ampirik analiz sonuçları, toplam kamu harcamalarının, toplam sosyal koruma harcamalarının ve fonksiyonel düzeyde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisine dair kanıtlar sunmaktadır. Aynı zamanda gelir eşitsizliğinin potansiyel belirleyicileri hakkında da fikir oluşturmaktadır.

Kümülatif düzeyde değerlendirilen ilk iki model açısından temel bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ve ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu kapsamda söz konusu dönem aralığında Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen toplam kamu harcamalarının ve toplam kamu harcamaları içerisinde yer alan sosyal koruma harcamalarının gelir eşitsizliğini azaltmaya katkı sunduğu anlaşılmaktadır.

Elbette oluşturulan modeller açısından katsayılara dayalı matematiksel farklılıkların bulunması doğaldır. Ulaşılan sonuçlar gelir eşitsizliğinin azaltılmasında toplam kamu harcamalarında yaşanan artışın, toplam sosyal koruma harcamalarına göre daha etkin bir rol oynama potansiyeline kanıt oluşturmaktadır. Özellikle toplam kamu harcamaları yoluyla piyasada oluşturulan birincil gelir dağılımına yönelik gerçekleştirilen kamu müdahalesinin derecesindeki artışın, sosyal koruma harcamaları da dahil olmak üzere, gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı bir etki yaratması beklenmektedir. Ancak bu etkinin açığa çıkmasında sadece sosyal koruma harcamalarının yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple gelir eşitsizliğinin azaltılması için bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir. Başka bir deyişle, kamunun bir bütün olarak toplumsal yaşamda eşitsizliği azaltmaya yönelik gerçekleştireceği politika ve harcamaların diğer kamusal alan ve harcamalar tarafından desteklenmesi gelir eşitsizliğinin azaltılmasında daha etkili sonuçlara ulaşılmasına olanak tanıyacaktır.

Farklı sosyal sorunlara yönelik fonksiyonel düzeyde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamaları ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin ele alındığı üçüncü model bulgularına göre Avrupa ülkelerinde 2005-2017 yılları arasında gerçekleştirilen yaşlılık, malullük, aile yardımları, işsizlik ve konut harcamalarının gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Demografik değişimlerin yaşandığı, işsizliğin kronikleşen bir görünüm sergilediği ve gelir eşitsizliğinin bozulma eğiliminde olduğu hanehalkları açısından yaşlılık, malullük, aile yardımları, işsizlik ve konut harcamaları harcamalarının gelir dağılımının iyileşmesine katkı sunması şaşırtıcı değildir. Farklı harcama kategorileri ekseninde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının nispeten bir bütün olarak kamunun piyasada yaratılan gelire müdahale düzeyiyle ilişkili olduğu bir kez daha anlaşılmaktadır. Gelir eşitsizliğinin belirleyicileri olarak oluşturulan modellere dahil edilen açıklayıcı değişkenlerinin etkileri irdelendiğinde ise tüm modellerde ortak bir sonuç olarak 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ve kentleşme oranının gelir eşitsizliği üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki yaratmadığı görülmektedir. Diğer bir ortak bulgu ise işsizlik oranı ile gelir eşitsizliği arasındaki doğrusal yönlü bir ilişkinin varlığıdır. Beklenileceği üzere işsizlik oranında yaşanan artış, gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Ayrıca dışa açıklık oranı ile gelir eşitsizliği arasında istatistiksel olarak anlamlı ve ters yönlü bir ilişkinin varlığı da tüm modellerde ortak bir bulgu olarak görülmektedir.

7. SONUÇ

Sosyal koruma politikaları, toplumsal refahı güvence altına almak, geliri korumak ve geliri daha adil bir şekilde dağıtmak açısından önemli bir rol oynamaktadır. Ulusal anayasalar ve uluslararası anlaşmalarla temel bir insan hakkı olarak kabul edilen sosyal koruma hakkına erişememe, bireylerin ve toplumların refahına önemli katkılarda bulunması göz önüne alındığında kabul edilemez bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapsamlı ve yeterli sosyal koruma uygulamalarının eksikliği, bireyleri yaşam döngüsü risklerinin finansal sonuçlarına karşı savunmasız bırakan bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. Bu durum, yüksek ve sürekli yoksulluğun, ekonomik belirsizliğin ve eşitsizliğin ortaya çıkmasına neden olarak ekonomik ve sosyal gelişmelerin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Sosyal koruma hakkından dışlanma, bir toplumda en az gelire sahip grupların sadece temel mal, hizmet ve haklardan daha az faydalanması anlamına gelmemekte aynı zamanda bireysel gelişim potansiyelinin kaybı ve buna bağlı olarak sosyal, politik ve kültürel alanlarda kolektif gelişimin azalması anlamını taşımaktadır. Sosyal korumaya erişimin sınırlılığı, işsizlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliği sorunlarının yaygın olduğu ekonomilerde, verimlilik kaybının yaşanmasına neden olarak ekonomik kalkınma çabalarını da baltalayan sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Sosyal koruma sistemlerinin gelir eşitsizliği sorununu azaltması açısından, sosyal koruma sorumluluğunun kim ya da kimler tarafından öncelikle paylaşıldığı da belirleyici bir role sahiptir. Sosyal koruma esas olarak bu alana yönelik kamusal eylemleri, politika ve programlara atıfta bulunarak tanımlanmakla birlikte yaklaşık kırk yıllık süreçte sosyal koruma alanında topluluk temelli kuruluşlar ve özel sektör kuruluşlarının rollerinin önemli ölçüde arttığı ve bu durumun gelir dağılımı eşitsizliğini önemli ölçüde arttırdığı bilinen bir gerçekliktir.

Çeşitli modeller doğrultusunda gerçekleştirilen analizler sonucunda, kamu harcamalarının, toplam sosyal koruma harcamalarının ve fonksiyonel düzeyde gerçekleştirilen sosyal koruma harcamalarının gelir eşitliği üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel bulgusu, gelir eşitliğini sağlamak için farklı harcama düzeyleri ve bileşenleri arasında birbirini ikame eden değil birbirini bütünleyen tamamlayıcı bir yaklaşımın kritik öneme sahip olmasıdır. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinde gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkili olan faktörler, sadece sosyal koruma harcamalarındaki kümülatif ve/veya fonksiyonel artışa bağlı değildir. Aksine,

genel olarak kamu harcamalarındaki artış, gelir eşitsizliğinin azaltılmasında öncelikli olarak etkili olmaktadır. Bu çerçevede gelir dağılımı eşitliği açısından piyasada oluşan gelire yönelik çeşitli düzeylerdeki kamu müdahalesinin belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Fonksiyonel düzeyde ise gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmada özellikle yaşlılık, malullük, aile yardımları, işsizlik ve konut harcamalarının rolü ön plana çıkmaktadır.

Gelişmiş toplumların yaşlanma süreci ve giderek belirsizleşen, kırılanlaşan işgücü piyasası koşulları altında, sosyal koruma programlarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi sadece giderek yoksullaşan grupların refahı açısından değil, aynı zamanda bir bütün olarak toplumsal refah açısından kritik öneme sahip bulunmaktadır. Analiz sonuçları, sosyal koruma programlarının gelir eşitsizliğini azaltma ve toplumların ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlama potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için, sosyal koruma politikalarının diğer sosyal ve ekonomik politikalarla tamamlanması gerektiğini göstermektedir. Bu bütünsel yaklaşım temelinde, sosyal korumanın gerek bireysel düzeyde gerekse sosyal düzeyde ortaya çıkardığı katkılar dikkate alındığında, sosyal koruma programlarının tasarım ve uygulamalarının insan hakları perspektifinden ele alınma gereği ortaya çıkmaktadır. Sosyal korumaya temel bir insan hakkı olarak yaklaşılmadıkça, sosyal koruma programlarının giderek kutuplaşan gelir grupları arasındaki farkı azaltmasını ve yaratılan etkilerin sürdürülebilir olmasını beklemek imkânsızlaşmaktadır.

Günümüzde artan eşitsizliğin ulaşılmış olduğu boyutlar, gelir eşitsizliğinin azaltılmasında etkin bir sosyal politika aracı olan sosyal koruma harcamalarının, hayırseverlik/ihtiyaç ekseninde gerçekleştirilmesini meşru bir anlayış olarak kabul edilmesini zorlaştırmaktadır. Sosyal koruma programlarının tasarım ve gelişiminde vatandaşlığın merkezde yer aldığı, uluslararası standartlara dayalı bir çerçevede normatif bir rejimin geçerli kılınmasını gerektirmektedir. Sosyal koruma, risk veya ihtiyaç temelinde bir hayırseverlik veya cömertlik meselesi değil, temel bir insan hakkı meselesi olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda devletin benimseyeceği politika ve yasal çerçeveye uygun olarak sosyal korumayı sağlamada öncelikli aktör olarak yükümlülüğünü yerine getirmesi, gelir eşitsizliğinin en aza indirgenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Devletlerin, sosyal korumayı sadece bir koruma aracı olarak değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve yapısal dönüşümü sağlayacak anahtar olarak kabul etmeleri halinde sosyal koruma politikalarının toplumlar açısından sağlayacağı katma değer daha açık bir şekilde görülecektir.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D. (2002), "Technical Change, Inequality, and the Labor Market", *Journal of Economic Literature*, Vol. 40, No. 1.
- Alcantar-Toledo, J. et al. (2014), "Fiscal Policy, Growth, Income Distribution and Sociopolitical Instability", *European Journal of Political Economy*, 34, 315-331.
- Atkinson, A. B. (2015), *Inequality, What Can Be Done?*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Autor, D. et al. (2003), "The Skill Content of Recent Technological Change: An Empirical Exploration", *Quarterly Journal of Economics*, 118(4), 1279-1333.
- Ayala, L. et al. (2001), "The Impact of Unemployment on Inequality and Poverty in OECD Countries", *Economics of Transition*, 9(2), 417-447.
- Baltagi, B. H. (2005), *Econometric Analysis of Panel Data*, 3rd Edition, John Wiley & Sons, New York.
- Baltagi, B. H. (2008), *Econometric Analysis of Panel Data*, 4th Edition, John Wiley & Sons, New York.
- Barro, R. J. (2000), "Inequality and Growth in a Panel of Countries", *Journal of Economic Growth*, 5, 5-32.
- Baylan, M. (2018), Impact Of Social Security Expenditures On Income Distribution: Case Of Turkey", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 2579-2593.
- Boustan, L. P. et al. (2010), "Income Inequality and Local Government in the United States, 1970-2000", *National Bureau of Economic Research, Inc, NBER Working Papers*, 16299.
- Calderon, C. & Chong, A. (2009), "Labor Market Institutions and Income Inequality: An Empirical Exploration", *Public Choice*, 138 (1): 65-81.
- Caminada, K. et al. (2019), "Has the Redistributive Effect of Social Transfers and Taxes Changed Over Time Across Countries?", *International Social Security Review*, Vol. 72(1), 3-31.

- Cammeraat, E. (2020), "The Relationship Between Different Social Expenditure Schemes and Poverty, Inequality and Economic Growth", *International Social Security Review*, Vol. 73, 101-123.
- Checchi, D. & Garcia-Penalosa, C. (2008), "Labour Market Institutions and Income Inequality", *Economic Policy*, 23(56), 602-649.
- Claus, I. et al. (2013), "Coping with Rising Inequality in Asia: How Effective Are Fiscal Policies?", *Asian Economic Papers*, 12(3), 1-33.
- Clements, B. (1997), "Income Distribution and Social Expenditure in Brazil", *International Monetary Fund*, IMF Working Papers, 97/120, 3-33.
- Cosmin, E. (2012), "Social Protection Public Expenditures and Income Inequality", *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, Vol. XII, 1120-1125.
- d'Agostina, G. et al. (2016), "Revisiting the Relationship between Welfare Spending and Income Inequality in OECD Countries", *MPRA Paper*, No. 72020, 1-20.
- Dabla-Norris, E. et al. (2015), *Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Perspective*, IMF, Strategy, Policy and Review Department.
- De Mello, L. & Tiongson, E. (2008), "Income Inequality and Redistributive Government Spending", *Public Finance Review*, 34(3), 282-305.
- Doerrenberg, P. & Peichl, A. (2014), "The Impact of Redistributive Policies on Inequality in OECD Countries", *Applied Economics*, 46 (17), 2066–2086.
- Dollar, D. & Kraay, A. (2002), "Growth is Good for the Poor," *Journal of Economic Growth*, Vol. 7(3), 195–225.
- Gindelsky, M. (2018), "Modeling and Forecasting Income Inequality in the United States", https://www.bea.gov/system/files/papers/WP2018-7_0.pdf, 21.11.2021.
- Goldin, C. & Katz, L. (2008), *The Race between Education and Technology*, Belknap Press.
- Goudswaard, K. & Caminada, K. (2010), "The Redistributive Effect of Public and Private Social Programs: A Cross-Country Empirical Analysis", *International Social Security Review*, 63(1), 1-19.
- Goudswaard, K. & Caminada, K. (2014), "Private Social Expenditure and the Redistributive Impact of the Welfare State", https://www.researchgate.net/publication/323476183_Private_social_expenditure_and_the_redistributive_impact_of_the_welfare_state, 19.02.2021.
- Gregorini, F. (2015), "Political Geography and Income Inequalities", *Research in Economics*, 69, 439-452.
- Güriş, S. (2018), *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*, Der Yayınları: 481, İstanbul.
- Hans-Jürgen, A. et al. (2013), *Applied Panel Data Analysis for Economic and Social Surveys*, Springer.
- Hausman, J. A. (1978). "Specification Tests in Econometrics", *Econometrica*, 46(6), 1251.
- Holzner, M. (2011), "Inequality, Growth and Public Spending in Central, East and Southeast Europe", *ECINEQ Working Paper 221*, Society for the Study of Economic Inequality.
- Hossain, S. (2013), "Does Economic Development Requires More Income Inequality? – Is the Kuznets Curve Still Valid?", *Developing Country Studies*, 3(8), 196-205.
- Hsiao, C. (2014), *Analysis of Panel Data*, Third Edition, Cambridge University Press, New York.
- Jagielski, M. et al. (2015), "Income Distribution in the European Union versus in the United States", *Physic A: Statistical Mechanics and its Applications*, Vol.433, 36-41.
- Kaplan, S. & Rauh, J. (2010), "Wall Street and Main Street: What Contributes to the Rise in the Highest Incomes?", *Revised Financial Studies*, 23, 1004-1050.
- Katz, L. & Margo, R. (2013), "Technical Change and the Relative Demand for Skilled Labour: the United States in Historical Perspective", *NBER Working Paper Series*, no 18752, 15-57.
- Kuznets, S. (1955), "Economic Growth and Income Inequality", *American Economic Review*, 45, 1- 28.
- Laskowska, P. (2021), "Determinants of Income Inequality in 26 European Union Countries", *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association (IBIMA)*, 30-31 May 2021, Cordoba, Spain, ISBN: 978-0-9998551-6-4, ISSN: 2767-9640.

- Lim, C. Y. & Sek, S. K. (2014), "Exploring the Two-Way Relationship between Income Inequality and Growth", *Journal of Advanced Management Science*, 2(1), 33-37.
- Maestri, V. & Roventini, A. (2012), "Inequality and Macroeconomic Factors : A Time-Series Analysis for a set of OECD Countries", *Laboratory of Economics and Management*, Working Paper, 1-38.
- Marrero, G. A. & Rodriguez, J. G. (2012), "Inequality of opportunity in Europe", *Review of Income and Wealth*, 58(4), 597-621.
- Martinez-Vazquez, J. (2014), "The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from a Large Panel of Countries", *Hacienda Publica Espanola / Review of Public Economics*, 200-(4/2012), 95-130.
- Mergulhao, A. P. (2017), "Determinants of Global Income Inequality: Concerns and Evidence about the Neoliberal Paradigm", Nova School of Business and Economics, https://run.unl.pt/bitstream/10362/26845/1/Mergulhao_2017.pdf, 22/01/2021.
- Mierau, O. J. & Turnovsky S. J. (2014), "Demography, Growth and Inequality", *Economic Theory*, Vol.55, no. 1, 29-68.
- Monnin, P. (2014), "Inflation and Income Inequality in Developed Economies", *Council on Economic Policies (CEP)*, Working Paper 2014/1, 1-25.
- Muinelo-Gallo, L. & Roca-Sagales, O. (2013), "Joint Determinants of Fiscal Policy, Income Inequality and Economic Growth", *Economic Modelling*, 30, 814-82.
- Niehues, J. (2010), "Social Spending Generosity and Income Inequality: A Dynamic Panel Approach", *IZA Discussion Paper*, 5178, 1-26.
- Ospina, M. (2010), "The Effect of Social Spending on Income Inequality: An Analysis for Latin American Countries", *Economia y Finanzas*, No.10-3, 1-29.
- Rubin, A. ve Segal, D. (2015), "The Effects of Economic Growth on Income Inequality in the US", *Journal of Macroeconomics*, 45, 258-273.
- Rudra, N. (2004), "Openness, Welfare Spending and Inequality in the Developing World," *International Studies Quarterly*, Vol.48, 683-709.
- Stiglitz, J. (2012), *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*, New York: W.W., Norton.
- UNDP (2016), *Leaving No One Behind: A Social Protection Primer for Practitioners*, United Nations Development Programme (undp.org), 25.01.2021.
- Van Reenen, J. (2011), "Wage Inequality, Technology and Trade: 21st Century Evidence", *Labour Economics*, 18(6), 730-741.
- Wang, C. & Caminada, K. (2011), "Disentangling Income Inequality and the Redistributive Effect of Social Transfers and Taxes in 36 LIS Countries", *SSRN Electronic Journal*, 1-53.
- Wang, C. et al. (2012), "The Redistributive Effect of Social Transfer Programmes and Taxes: A Decomposition Across Countries", *International Social Security Review*, Vol. 65, No. 3, 27-48.
- Wooldridge, J. M. (2019), "Ekonometrinin Doğası ve İktisadi Veri", (Ed: Çağlayan Akay, Ebru), *Introductory Econometrics, A Modern Approach*, 4. Basımdan Çeviri, Nobel Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020), *Panel Veri Ekonometrisi, Stata Uygulamalı*, Genişletilmiş 5. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).